

Napok, évek, századok

Napok, évek, századok
Tanulmányok Almási Tibor
65. születésnapjára

Szerkesztette
Hunyadi Zsolt – Kőfalvi Tamás

SZTE Történeti Intézete és
Történelemtudományi Doktori Iskolája
Szeged, 2024

Kiadja a Szegedi Tudományegyetem
Történeti Intézete és Történelemtudományi Doktori Iskolája

A kötet megjelenését támogatta:
az SZTE BTK Történeti Intézete
és a Történelemtudományi Doktori Iskola
Medievisztika Doktori Programja

Szerkesztette:

Hunyadi Zsolt – Kőfalvi Tamás

Borítóterv: Virágh Ágnes

Kiadványszerkesztés: Ferwagner Péter Ákos

Nyomdai kivitelezés: Innovariant Nyomdaipari Kft., Algyó

ISBN 978-963-306-965-3

© Szerzők, 2024

© Szerkesztők, 2024

© SZTE BTK Történeti Intézete és Történelemtudományi Doktori Iskolája, 2024

Tartalomjegyzék

KŐFALVI TAMÁS Szubjektív köszöntő	9
BAGI DÁNIEL Játék a betűkkel: szójáték, gúny és irónia a Stájer rímes krónikában	13
BARABÁS GÁBOR János esztergomi érsek, a nem merániai – egy velünk élő genealógiai fikció	21
BÍRÓ GYÖNGYVÉR Egy <i>subcollector</i> pecsétnyomója Peregről.....	31
BLAZOVICH LÁSZLÓ A kétlépcsős bíró- és esküdtválasztás a középkori Alszegeден	49
C. TÓTH NORBERT Nemesi gyűlés Tordán az 1410-es években. Mikor és miért?	59
CSERNUS SÁNDOR Joinville tanúsága. „Ott voltam és tanúsítom” (Saumur 1241).....	75
ERDÉLYI ÁGNES <i>Navigare necesse est. Collegium – College – Collège – Kollégium</i> Hungarikum-e a „magyar kollégium”?	91
FONT MÁRTA Hunyadi Mátyás és III. Iván diplomáciai kapcsolatainak forrásairól	105
GALAMB GYÖRGY Tari László – egy 15. századi obszerváns ferences portréjához	119
B. HALÁSZ ÉVA A Máté nem Demeter ága és levéltárak	137
HALMÁGYI MIKLÓS Mennyit ért egy birtok és egy magyar úr szabadsága a 13. század végén? Békés vármegyei oklevél-problémák	149
T. HORVÁTH ÁGNES Változó valóság, irodalmi toposzok, intertextualitás Sidonius Apollinaris gasztronómiai közléseiben.....	165
HUNYADI ZSOLT A johannita nagymesteri hivatal anomáliái a kora újkorig	181
KATONA-KISS ATTILA A kunok néhány emléke a középkori Bihar vármegye területéről	191

KISS GERGELY	
Dauphiné, a hasznos szövetséges	
Magyarországi Beatrix 1296. évi házassági szerződéséhez	207
KORDÉ ZOLTÁN	
Hová lettek a székelyek és a besenyők? Kérdések és lehetséges	
válaszok az 1116. évi Olšava menti csata kapcsán	219
KOVÁCS SZILVIA	
Tajdula, az Arany Horda katunja és a keresztények patrónusa	237
KÓFALVI TAMÁS	
Az erdőgazdálkodás kezdetei Pécsváradon a 19. század elején	253
KÖVÉR LAJOS	
A Szent Liga magyarországi háborújának	
képes történelemkönyve 1688-ból	269
MÉSZÁROS F. ISTVÁN	
A rejtélyes Jeromos, avagy a Michelangelo-rajzok attribúciójáról	287
MIKÓ GÁBOR	
Egy átírás tanulságai –	
Porpác birtok 1329. évi határjárása a Zarka család levéltárában	297
MISLOVICS ERZSÉBET	
Szeged város levéltárának polgári törvényszéki jegyzőkönyveinek	
zsidó vonatkozású bejegyzései (1791–1847)	315
NOVÁK ÁDÁM	
A láthatatlan bárók	
Udvari méltóságviselők és pecsétjeik a varsói magyar okleveleken	331
PAPP SÁNDOR	
A középkori Magyar Királyság és az Oszmán Birodalom	
békeszerződései I. Mátyás, II. Mehmed és II. Bajezid idején	347
PETROVICS ISTVÁN	
Egy városbíró és egy plébános	
Újabb adatok Szeged középkori történetéhez.....	363
PIHURIK JUDIT	
A délvidéki „hideg napok” (1942. január) utóélete	375
PITI FERENC	
Az ecsedi Bátoriak egyezsége: 1364 – és 1369?	397
POLGÁR SZABOLCS	
Kitanok, alánok, Don	
A 14. századi krónikakompozíció egyik szöveghelyéhez.....	403
RÁBAI KRISZTINA	
Néhány észrevétel a gersei mészárlás kapcsán	415

SEBŐK FERENC	
Megjegyzések Csák nembéli Ugrin fia Miklós országbíró oklevéladó tevékenységéhez és az 1359–1360-as országbíróváltások történetéhez..	425
SZÁNTÓ RICHÁRD	
Az avar politikai és társadalmi struktúrák felbomlása a 9. század elejétől a 860-as évekig.....	435
SZÓCS TIBOR	
Királyi nagyböjrt Óbudán	449
THOROCZKAY GÁBOR	
A marxista történelemszemlélet az Árpád-kori magyar történelem kutatásában.....	467
TÓTH SÁNDOR LÁSZLÓ	
Egy nevezetes magyar diadal: a kacorlaki/sárkányszigeti kelepce (1587. augusztus)	479
VESZPRÉMY LÁSZLÓ	
Szent Lászlótól Batu kánig. A László-legenda metamorfózisai	495
WEISZ BOGLÁRKA	
Garasverés I. Károly uralkodása alatt.....	515
ZSOLDOS ATTILA	
László püspök várai	531
TABULA GRATULATORIA	547

Mislovics Erzsébet

Szeged város levéltárának polgári törvényszéki jegyzőkönyveinek zsidó vonatkozású bejegyzései (1791–1847)

A tanulmány az újkori Szeged városában élő zsidóság Szeged város levéltárának gyűjteményében megtalálható polgári törvényszéki jegyzőkönyveiben fellelhető forrásanyag-feltárásának tapasztalatait, valamint a levéltári dokumentumanyag bemutatását helyezi a középpontba a 18. század végétől egészen 1847-ig.¹

Szeged város neve elsőként 1138-ban fordul elő a forrásokban. Cegedi, Sigeddin/Cegeddi, 1199-ben Seghediensis, 1217-ben Zegedin, 1222-ben Szegved alakban olvasható a település neve.² Dugonics András szerint az elnevezés a folyóvizek találkozása miatt a szeg, szeglet szó kicsinyítésével alakult ki. Reizner János a város nevét a sziget szóból eredeztette, mivel véleménye szerint a település a Tisza árterének szigetein feküdt. 1712-ben Szeged a szabad királyi városok sorába emelkedett. III. Károly a város részére kiadott szabadalomlevelében (1719. május 21.) engedélyezte a polgári feletti bíráskodás jogát, illetve a városi tanács dönthetett a városfalakon belüli befogadás ügyében is. A rendelkezés kiemelt hangsúlyt fektetett a zsidóság említésére: „*Judicatum porro Magistratuali, Omnes et singuli Cives, et Incolae, cujuscunque Nationis, et signanter quidem Rasciani et Judaci [...] admittatur aut tolleretur.*”³ A városi tanács a lakosok közé zsidókat is befogadhatott, avagy elutasíthatta a felvételüket. Az újkori Magyar Királyságban a szabad királyi városok a középkor végén elnyert kiváltságokra hivatkozva elzárkóztak a zsidó betelepülők befogadásától. Valójában 1526-ban csupán három szabad királyi város (Pozsony, Sopron és Nagyszombat) nyerte el a Habsburg uralkodótól a *de non tolerandis Judaeis* jogát.⁴ Az újkorban kettős függőségi viszonyrendszer alakult ki, amelyben a zsidóság védelmezését a földesurak privilégiumlevelekkel biztosították, átveve a középkori uralkodói joggyakorlatot. Ezért a 17. század második felétől az országba beköltözők letelepedési helyszíneivé a falvak és a mezővárosi települések válhattak. Az uralkodó ezzel egyidejűleg igyekezett fenntartani magának a zsidóság feletti rendelkezés jogát a tolerancia taxa kivevésével, jogi helyzetüket túrt státuszúként határozva meg.⁵ Szeged város tanácsa sem engedélyezte a zsidóság számára a városbeli megtelepedést. A

¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a jelzet alatt.

² BÁLINT 1976. 53–54.; REIZNER 1899.

³ LŐW–KULINYI 1885. XV.

⁴ MZSO V/2. 9–10.; MZSO V/2. 1120.

⁵ MISLOVICS 2008. 75–92., 259–321.

változást II. József uralkodásának (1780–1790) időszaka hozta el. Ő mint felvilágosult abszolutista uralkodó a zsidóságot a haza hasznos, produktív polgárainak sorába kívánta emelni. A zsidó közösséget érintő „*Systematica gentis Judaicae regulatio*” rendeletében engedélyezte számukra a városokban (a bányavárosok kivételével) való letelepedést.⁶ A városban letelepedő első lakost Pollák Mihálynak (Michael Haimnak) hívták.⁷ Ő és társai 1784-ben állandó lakhatási jogot kérelmeztek a városi hatóságtól, majd a Helytartótanáctól. A tanács a helyi kereskedők érdekeire hivatkozva igyekezett a letelepedést meggátolni, de a Helytartótanács az elutasítás megalapozottságát kétségbe vonta, és támogatta a kérelmet.⁸ A tanácsülési jegyzőkönyvek anyagában Pollák Mihályra még 1790-ben is kisteleki zsidó lakosként hivatkoznak.⁹ A II. Lipót által kiadott 1790/91. 38. tc. a zsidóság helyzetére vonatkozóan a fennálló viszonyokat rögzítette.¹⁰ A város értelmezése szerint csak azok maradhattak a város falain belül, akik már eddig is ott éltek. Az 1840. évi 29. tc. hatályba lépése nyitotta meg a szabad királyi városok, így Szeged kapuit a zsidóság számára.¹¹ Szeged városában a korlátozások ellenére folyamatosan emelkedett a zsidóság lélekszáma: 1735-ben még nem található zsidó lakos a városban, 1787-ben 136 fő, 1830-ban 681 fő, majd 1848-ban 1682 vagy 2040 fő, 1855-ben 2093 fő. Az emelkedés nem tekinthető igazán meredek üteműnek.¹²

A zsidóság városi lélekszámának alakulására a migráció kettős hatást gyakorolt. A környékbeli, vidéki zsidóság a gazdasági, kulturális központ felé húzódott. A gazdaságilag sikeres családok a 19. század második-harmadik évtizedétől elvándoroltak a városból, ahogyan ez történt a Vodianer (Wodianer) család esetében is. A családtagok közül Vodianer Sámuel gazdasági sikereinek hatására és lehetőségeinek bővítése érdekében 1828-ban költözött Pestre, ahol elnyerte a tolerált jogot. 1834-ben Bécsbe szerette volna áttenni gazdasági vállalkozását és lakhelyét, ami azonban nem járt sikerrel.¹³

⁶ KOMORÓCZY 2013. 379–385.

⁷ LÓW–KULINYI 1885. 1.

⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1003.a 1784. év 328., 338.

⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1003.a 1790. év 1057.

¹⁰ KOMORÓCZY 2013. 436.

¹¹ KOMORÓCZY 2013. 554–556.

¹² Pesten 1787-ben 94 fő élt, 1830-ban már 6031 fő. Az 1735. évre a MZSO VII., az 1787. évre DÁNYI–DÁVID 1960., az 1830. évre FÉNYES 1837. II.; 1840 IV. kötetének adatsorain alapuló saját számítások. Az 1848. és 1855. évre vonatkozó adatok: LÓW–KULINYI 1885. 10., illetve BLAZOVICH 2007. 94.

¹³ SILBER MICHAEL K.: Wodianer family. The *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/wodianer_family (letöltés: 2023. február 18.)

A kutatás helyszíne

Szeged város polgári törvényszékének iratai az MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltárában, Szegeden kutathatók. Szeged már a középkorban rendelkezett azzal a joggal, hogy saját bírót választhasson. Az 1719. évi oklevél a város kiváltságai között említi a városbíró és a magisztrátus törvénykezési jogát. A szegedi törvényszék élén a főbíró elnökölt. A törvényszék meghatározott napokon polgári vagy büntető ügyekben ítélezett. 1753 után a polgári ügyek intézésére külön bíróságot hoztak létre. Feladatkörébe a 60–1000 Ft értékű ügyek intézése tartozott. Az ítéleteket jegyzőkönyvezték. Az 1772. évi királyi rendelet véglegesen különválasztotta a polgári, a büntetőperes és a 60 Ft alatti ügyekben a peren kívüli eljárások tanácsát. A polgári törvényszék ítélete ellen másodfokon a tanácshoz, harmadfokon a tárnokszékhez lehetett fellebbezni. Az 1771. május 14-ei királyi rendelet értelmében a polgári törvényszék jegyzőkönyveit külön vezették. A jegyzőkönyvek 1771–1847 közötti időszakra vonatkoznak. 41 kötetnyi jegyzőkönyv maradt fenn. A zsidóságra vonatkozóan 1791–1847 között kiterjedt forrásanyag található a dokumentumanyagban.

Kutatási eredmény – a forrásanyag bemutatása

Az MNL Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltárában, Szegeden a polgári jegyzőkönyvek állaga több, mint 8900 jelzet alatt tartalmaz a zsidóságra vonatkozó forrásanyagot. (A forrásanyag bejegyzései utalnak a fond alá besorolt „b” jelzetű iratanyagban található jelentések, kérelmek, rendeletek, panaszok, elszámolások, bizonyító erejű okiratok tartalmára, illetve megkönnyítik az iratanyag kutatását is.) A jegyzőkönyvi jelzőszám alatti bejegyzések általában rövidek, tömörek, lényegretörők. A dokumentumanyag nyelve latin és magyar.

A jegyzőkönyvi bejegyzések időbeli megoszlása

A jegyzőkönyvek lejegyzésének időpontja 1771–1847 közé esik, azaz az uralkodói rendelettől kezdődően a jegyzőkönyvezés kezdetét vette a polgári peres ügyek esetében. A zsidóságra vonatkozóan viszonylag későbbi időpontból, 1791-ből származik az első említés. Ennek pontos dátuma 1791. február 16. Joachim Antonia 43 Ft adósság megfizettetését követelte.¹⁴ A törvényszéki rendelkezés értelmében Juda Bachrachnak 15 napon belül reagálnia kellett az őt ért vádakra. A bejegyzés rávilágít a törvényszék eljárási gyakorlatára. A felmerülő vád esetében a megvádolt fél válaszát is kéri meg a meghatározott időn belül. (Juda Bachrach 1787 körül kérelmezte a városbeli letelepedését.¹⁵) A polgári törvényszék lapjain igen korán feltűnik annak a Polák (Pollák) Mihálynak a neve is, akit az első városi letelepedőként

¹⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1791. év 46.

¹⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1003.a 1787. év 1074.

tartott számon a szakirodalom.¹⁶ További peres eseteinek jelentős része Vagner Leopold ellen irányult, aki meglopva őt, verbálisan bántalmazta, feleségével szemben pedig tettlegességre vetemedett.¹⁷ Ugyancsak az első megtelepedők között nyilvántartott Spitzer Israel és Wolf Jakab nevei is igen korán feltűnnek a jegyzőkönyv lapjain. Spitzer Israel adósa a fentebb említett Juda Bachrachnak, az ügy elintézését peres útra terelték.¹⁸ Wolf Jakab Samuel Fülöp ellen károkozás miatt emelt panaszt.¹⁹

A zsidóságra vonatkozóan a jegyzőkönyvi bejegyzések száma a következőképpen alakult a vizsgált időszakban:

Évkör	Bejegyzések száma
1791–1799	201
1800–1809	179
1810–1819	245
1820–1829	605
1830–1839	2974
1840–1847	4727
Összes	8931

1. táblázat: Zsidóságra vonatkozó bejegyzések száma

Az 1. táblázat adatai alapján levonható következtetés szerint már a beköltözés időszakában tekintélyes mennyiségű forrásanyag áll rendelkezésre. 1830 után a források száma igen kiterjedt. Ennek az oka többértű. Részben magában a törvényszéki eljárás menetében kereshető. Egy-egy kérelem, panasz, beadvány után a törvényszék 15 napon belül a megvádolt fél válaszát várta el. A beérkezett válaszra a vádló fél reagálhatott, illetve a megvádolt fél hasonlóképpen. Ezután a törvényszék tanácsnokokat jelölt ki az ügy rendezésére, amely végződhetett békés megegyezéssel, behajtással, avagy fellebbezéssel. Egy-egy csőd eljárás során a kárigényt bejelentők kérvényei is növelhették a vonatkozó bejegyzések számát. Eppen ezért a törvényszéki jegyzőkönyvekben található jelzetek nem a polgári törvényszék elé kerülő esetek abszolút számát jelentik. Az anyag kiterjedtségéhez ugyanakkor hozzájárul az a tény is, hogy nem csupán keresztény és zsidó lakosok közötti esetek kerülnek a törvényszék elé, hanem zsidók közötti peres ügyek is.

¹⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1791. év 529.

¹⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1791. év 518.

¹⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1795. év 454.

¹⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1791. év 367.

A bejegyzésben szereplők

A jegyzőkönyvi bejegyzéseket az írnokok rögzítették. Ezért közvetett formában értesülünk arról, hogy a forrásban szereplők kérvényt, panaszt, tanúvallomást nyújtottak be. Erre reagált a törvényszék. Intézkedést sürgett, az eljárás menetét rögzítette, határozatot hozott, fellebbezést engedélyezett avagy utasított el. Megállapítható, hogy a forrásanyag túlnyomó többsége magánszemélyek ügyeihez köthető. Mindösszesen huszonnégy vonatkozik a zsidó közösségre, avagy a hitközségi ügyekre.

A hitközség esetében gazdasági és vallási ügyek is a törvényszék elé kerülhettek. A gazdasági ügyek esetében az összefogás, közös érdek, illetve a nézeteltérés is megjelenik a jegyzőkönyv soraiban. A közösség tagjainak közös érdeke a türelmi taxa befizetésére haladék elnyerése.²⁰ Ugyanakkor a közösség vezetősége a városhoz fordul segítségért, mivel tagjai nem fizetik be a közösségi járulékokat.²¹ A vallást érintő ügyekben a zsidó közösség saját maga járhatott el. A polgári törvényszék elé olyan esetek kerültek, amelyek viszályt válthattak ki, illetve a keresztény társadalom tagjainak mindennapjait és gazdasági érdekeit érintették. A város 1838-ban a következő rendelkezést adta ki: „*Nehogy azonban jövődőre nézve az Egybekelések által a kebelbeli türedezett Zsidóság a Kereszténységnek ellnyomattásával veszedelmesen szaporitasson.*”²² Ezáltal a városi kapitányi hivatal, valamint a rabbik számára megtiltotta házassági engedélyek kiadását idegenek számára, amíg azok nem nyerték el a lakosítást, avagy a túrt státuszt a városban. 1839-ben vita robbant ki a közösség tagjainak körében az új zsinagóga felépítéséhez tett adományok felhasználása ügyében.²³ A számadások elvégzéséhez a tagság egy része városi tanácsnokok kijelölését kérte. A vizálykodás lecsillapítása két eljárást is megkövetelt. A számadásokat Vöber György tanácsnok végezte el (bár a bejegyzések szerint ebben az ügyben is háromtagú küldöttséget jelöltek ki).²⁴ A vizálykodó feleket Müller Ferentz kapitány, Tary Pál és Vöber György tanácsnok közbenjárása bírta megegyezésre 1840-ben.²⁵ A közösségi kereteken túlmutató vallási kérdésnek számított a mészárszék bérlete. A húsvágás és székbérlet esetében a városi mészáros céh magának kívánta fenntartani a kizárólagosság jogát. A növekvő lélekszámú közösség azonban önálló mészárszéket kérelmezett a városi előírásokra hivatkozva.²⁶ Az uralkodó a Kancellárián ke-

²⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 2419.

²¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 584.

²² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1838. év 2589.

²³ 1801–1803-ban épült az első zsinagóga. A közösség 1825-ben döntött új épület létesítéséről. 1839-ben engedélyt nyertek a felépítésre. Majd 1839–1843 között épült fel az új zsinagóga. OSZK–PATARICZA 2022. 233–238.

²⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1839. év 3359., 3479.

²⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1840. év 2326.

²⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1829. év 124.

resztül 1842-ben engedélyezte a tréfli és kóser hús kimérését a zsidó közösség számára.²⁷ A városi hatóság mindenkoron a keresztény lakosainak gazdasági érdekeit tartotta szem előtt, azonban olyan rendelkezést is hozott, amely vallási indokot figyelembe véve elősegítette zsidó lakosainak gazdasági tevékenységét. 1843-ban a Mihály-napi vásárt a város október 9-én tartotta volna. Ez éppen egybeesett a zsidóság egyik őszi nagyünnepével, a szukottal (a Sátrak ünnepével), amely Tisri 15-én (azaz 1843-ban október 9-én) vette kezdetét. A tanács július 24-én a zsidóság kérésére áthelyezte a vásárt október 2-ra. Krebsz Mihály és más kereskedők már 1843. július 25-én kérelmezték a vásár napjának eredeti időpontra való visszahelyezését.²⁸

Magánszemélyek esetében döntően a férfi társadalom tagjainak a tevékenységére vonatkozóan találhatók bejegyzések. A jegyzőkönyvben való megjelenésük összefügg a gazdasági szerepvállalásukkal. A gazdasági ügyek lehetnek helyi szintűek: Auslander Löbl adósa Deuts József feleségének, Auslander Rosáliának.²⁹ Több megyét érintők: Deutsch Dávid szegedi lakosnak Ábrahám Jakab köpcsényi zsidó lakos a Kraller János elleni behajtandó jussát átengedi.³⁰ Avagy határon túliak: Szegál Ferencz vagyonának letiltása után Hamburgban, Regensburgban, és Frankfurtban ennek feloldását kérelmezi.³¹

A polgári peres törvénykönyvi bejegyzések meglepőnek tűnhető adatokat is tartalmaznak. A női társadalom tagjai más forrástípusokban szinte „eltűnnek” a férfi társadalom tagjai mögött. A jegyzőkönyvben a nők nevének említése, avagy nem említése nem következetes: Domonkos Erzsébet Lichtenberger Izsáknak és nejének az adósa. Később szerepel a feleség személyneve, Theresia, majd egy harmadik dokumentumban a születési vezetéknéve, a Kronstein is.³² A bejegyzések soraiban szereplő adatokban több mint 230 női név olvasható, betekintést engedve a mindennapi életükbe, családi, házassági kapcsolataikba, valamint rávilágítva a gazdasági tevékenységükre, illetve a keresztény szomszédjaikkal való viszonyukra. A hagyományos zsidó társadalomban elfogadottnak és támogatottnak számított, ha a férj a Tóra tanulásának szenteli magát, a feleség részt vállal a háztartás fenntartásában. Bár a mindennapokban a férj a kenyérkereső, a feleség besegíthetett (özvegyesség esetében a nő családfőnek számított, aki el-tartja családját). A vizsgált korszakunkban az üzleti élet színtere és a lakóhely még nem különült el egymástól. A női gazdasági szerepvállalás szintjeinek tanúbizonyságai a következő bejegyzések: 1819-ben Volf Katalin, aki

²⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 5851.

²⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1843. év 2319.

²⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1836. év 2157.

³⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1806. év 334.

³¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 2275.

³² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1819. év 144., 222., 236.

Reich Illés neje, tagadja, hogy Farkas György adása maradt volna a kukorica árával.³³ Weinperger Katalin 1843-ban az élésházi boltok árendabéreltével adós.³⁴ 1834-ben Balogh Terézia Selig Jakabnétól zálogainak kiadását kérte.³⁵ 1845-ben a Holtzer Léni ellen elrendelt csődper során Engländer H. pesti nagykereskedő, Czinner Márton, Holtzer Dávid, Kauffmann Josef, Pataki Terézia nyújt be kérelemigényt.³⁶ A fentebbi példák igazolják, hogy mind a zsidó, mind a keresztény társadalom tagjaival gazdasági kapcsolatban álltak. Polgári peres esetek között előfordulnak nők elleni tettlegességi ügyek is. Klein Rozália panaszában előadta, hogy Valdner Dávidné annyira megverte, hogy öthónapos magzatát elveszítette.³⁷

A forrásanyag geográfiai szórtsága

A polgári peres esetek bejegyzéseinek geográfiai szórtsága tanúskodik a szegedi zsidóság gazdasági és társadalmi kapcsolati hálójának alakulásáról 1771–1847 között. Mintegy 157 település neve bukkan fel a kötetek lapjain.

Régió/Ország	Települések száma
Burgenland	3
Oberland	4
Dunántúli	4
Középső	19
Keleti	8
Déli	99
Ausztria	3
Bohémia	2
Morvaország	2
Trieszt	1
Horvátország	1
Német területek	8
Franciaország	1

2. táblázat: A polgári peres jegyzőkönyvi bejegyzésekben szereplő települések geográfiai megoszlása

³³ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1819. év 306.

³⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1843. év 834.

³⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1834. év 372.

³⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1845. év 915., 937., 938., 944., 947.

³⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1833. év 3942.

A polgári peres jegyzőkönyvekben a bejegyzések között viszonylag kis számban az országhatárokon túlra nyúló ügyek is találhatóak. Morvaországban a Prosnitzban elhalálozott Koppel Deutsch hátrahagyott örökségére tartott igényt a Szegeden élő Deutsch Adolf és testvére, Rebeka.³⁸ Kérelmük utal családjuk egykori származási helyére. Ugyancsak örökségi per ügye került bejegyzésre a csehországi származású Auer Sámuel testvérének esetében.³⁹ A külföldi területekre vonatkozó további bejegyzések döntően gazdasági kapcsolatokat világítanak meg. 1845-ben a szegedi Lévi Vilmos szabó a csehországi Fleischman Salamontól szeretett volna kölcsönt felvenni.⁴⁰ Conten Lefebre és Jules Couves amiens-i kereskedők Basch Josef elleni perét tárgyalja a váltótörvényszék.⁴¹ Szegál Ferentz és fiai csődületének ügyében frankfurti, hamburgi, müncheni, regensburgi kereskedők is bejelentették a kárigényüket.⁴²

A 2. táblázatban feltüntetésre kerülő települések száma részben segít megvilágítani a kiterjedt kapcsolati hálót, másfelől azonban megtévesztő is egyben. Ahogyan korábban említettük, a bejegyzések száma nem az ügyek számát takarja, hiszen egy-egy eset több megjegyzésben is szerepelhet a törvénykezési eljárás menetének köszönhetően. Másfelől az adatok kissé torzítanak, hiszen döntően csak a rendezetlen ügyek kerültek a bíróság elé. Ennek ellenére megállapítható, hogy a polgári törvényszék elé kerülő ügyek döntő többsége a Szegeden élő zsidóság egymás közötti, valamint a keresztény lakosokkal zajló ügyeire vonatkozott. A bejegyzések következő nagyobb csoportját az ország déli régiójában élő lakosokkal való gazdasági kapcsolatok során keletkező viszályok alkotják: Makó, Arad, Szabadka, Temesvár, Zenta, Nagybecskerek, Újvidék a déli kereskedelmi útvonal gazdasági csomópontjai. Hasonlóképpen magas számú bejegyzés árulkodik a korszakban az ország legjelentősebb gazdasági, kulturális központjának számító Pest város lakosaival való kapcsolatokról.

A törvényszéki ügyek tárgyai

A jegyzőkönyvi bejegyzések megoszlása tárgyuk alapján igen sokszínű. A következő kategóriák maguk sem homogének, további alcsoportokra bonthatók: adó, adósság, árenda, árvaügy, árverés, becsületsértési per, behajtás, betáblázás, bírói zár, bizonyítvány, biztosíték, csőd, házbirtoklás, házassági szerződés, hozomány, kár, kereskedési ügyek, kezesség, kifizetés, kitáblázás, kötelezvény, tanúvallomás, törlesztés, ügyvéd fogadása, munkadíj, vagyonösszeírás, végrehajtás, végrendelet, viszály, zálog, vallási vitás kérdések. A bejegyzések gyakran több kategóriába is tartozhatnak: így a gazdasági csőd miatt a házastárs által követelt hozomány mind gazdasági,

³⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1837. év 201., 3446.

³⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 2841.

⁴⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1845. év 3010.

⁴¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 2580.

⁴² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 821.; 1842. év 2275.

mind vallási, mind peres kategóriába tartozik. Az egyes tárgyi csoportok közül kiemelkedő számban található meg az adóssági ügyek (1743), törlesztési ügyek (229), tanúvallomások letételét, avagy felvételét rögzítő bejegyzések (1147), végrehajtást elrendelő, avagy arról készült beszámolók (364), csődeljárási ügyek (375), betáblázási és kitáblázási ügyek (263), valamint házvétel ügyében lefolytatott peres eljárások (117). Jóllehet büntetőügyekben külön bíróság ítélt, a peres esetek közé káromkodási, fizikai és verbális bántalmazási ügyek is bekerültek.

A polgári törvényszék elé kerülő ügyek legnépesebb csoportját alkotják a gazdasági ügyek, azon belül is az adóssági ügyek száma a legmagasabb. A bejegyzések tárgya a kölcsönző vagy adósok neveinek feltüntetése, a tartozás betáblázása, kitáblázása, avagy éppen az adósság tagadása lehet. Egy-egy eset elbírálásához tanúvallomások rögzítésére volt szükség. A jegyzőkönyvi bejegyzések döntően csak a vallomások felvételének tényét rögzítik, magát a vallomást nem tartalmazzák. Ezeket a fondon belül külön állagban elhelyezett iratanyagban lehet megtekinteni. Csupán néhány esetben kerül sor tanúvallomásra vagy annak részletének a beemelésére a jegyzőkönyvbe. Így például Goldberger Salamon sértegetési perének az esetében, amikor Valdner Dávid és Policzer Lázár tanúk vallomása szerint kijelentette, hogy a szenátus úgysem tud ellene tenni semmit.⁴³ A vallomásokat minden esetben hitelesíteni kellett. Később azonban ezek a vallomások érvényüket veszthették. A tanács arra is felhívja figyelmet, hogy olyan tanúságot, amely gyűlöletet kelt, nem lehet érvényesíteni, ahogyan ezt el is utasította Schweiger Ábrahám Szétsi János elleni adóssági pere során.⁴⁴

A törvényszék elé kerülő ügyek közül a házak vétele és átíratási esetei nagy jelentőséggel bírnak a zsidóság megtelepedésére vonatkozóan. Szeged, mint szabad királyi város a 18. század második feléig elutasította a zsidóság letelepedését a városfalakon belül. 1783–1790 között ez átmenetileg lehetővé vált, ahogyan fentebb említésre került. A város szigorúan őrködött a zsidóság lélekszáma növekedésének a korlátozása felett. A városi tanács felügyelte a zsidóság városi házvétel-lehetőségének a helyszínét, ezzel befolyásolva a letelepedést. Az imaház és aranykút környékén engedélyezte a tanács a házvásárlást.⁴⁵ A bejegyzések tanúsága szerint többször történt kísérlet a rendelkezés figyelmen kívül hagyására. 1828-ban Lichtenberger Izsák házát a fia, Ábrahám akarja megvenni, mivel azonban az a kijelölt területen kívül esett, a város nem engedélyezte.⁴⁶ 1834-ben Auslander Lipót a Spitzer örökösök házát akarta megvenni, a tanács azonban hasonló okból ezt is elutasította.⁴⁷ 1847-ben, amikor a zsidóság már megtelepedett

⁴³ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1829. év 32.

⁴⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1831. év 1401.

⁴⁵ MARJANUCZ 1988. 6.

⁴⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1828. év 466.

⁴⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1834. év 3188.

a szabad királyi városokban, Levy Mandl esetében a tanácsi határozat felhívja a figyelmet arra, hogy zsidó csak zálogban bírhat házat, de a nevére nem lehet átíratni.⁴⁸

A bejegyzések következő csoportja olyan esetekre világít rá, amelyek szintén a törvényszék elé kerültek, jóllehet a per büntetőjogi elemeket tartalmaz. Az esetek között fizikai bántalmazás ügyei is bejegyzésre kerültek. 1833-ban Kohn Magletter Izsák adózó árendás tett panaszt Polyák Simon és Sváb István ellen, akik feleségét megverték, és meg nem született gyermekét megölték.⁴⁹ Sváb Istvánné 1844-ben Simon Ferencné ellen emelt panaszt verekedés ügyében.⁵⁰ Cseh Dánielt 1836-ban arra ítélték, hogy Veisz Salamon megverése miatt fizesse ki annak gyógyköltségeit.⁵¹ A bíróság elé kerülő ügyekben zsidó felek, illetve keresztény és zsidó fél közötti ügyek egyaránt megtalálhatók.

A lejegyzett ügyek árulkodók a helyi zsidó közösségen belüli viszályok rendezésére vonatkozóan is. A bíróság elé kerülhettek az egyén és a közösség közötti vitás kérdések. Polyák Mihály 1793-ban panaszt emelt Sváb István ellen rágalmazás miatt. Polyák Mihály előénekelt a közösségben, azonban őt paráznának állította be a rágalmazó. A közösség erkölcsi okokra hivatkozva elbocsátja, sőt a vádak a házasságában is feszültséget keltettek.⁵²

Kiemelt figyelmet érdemelhetnek a nők által benyújtott kérelmek, amelyek hozományuk kiadására vonatkoznak. A zsidó vallási előírás szerint a nőknek meghatározott összeg biztosítása történik a házasságkötés alkalmával. A férj sikertelen gazdasági tevékenysége és adóssága felemészthetné a család vagyonát, de ebben az esetben a feleség törvényes úton kérelmezheti a szerződésben rögzített hozománya kiadását. Czinner Jakab bukásakor a felesége, Kohn Terezia maga is igényt nyújt be a csődgondnoknak 2300 Ft kifizetésére.⁵³ 1837-ben Mandl Emanuel felesége, Vodjaner Lotti a végrehajtás során férje ingóságaira is igényt tartott.⁵⁴ A hozomány kiadását az elhunyt házastárs jogán annak apja is kérelmezhetette, ahogyan ez történt Grünhut Karolina esetében. Apja, Márton, vejével, Deutsch Farkassal szemben, lánya javainak kiadását és az unokája feletti gyámsági jogot kérelmezte.⁵⁵

Jóllehet, a házastársak válásakor a rabbinikus bíróság járt el, azonban a vagyonelosztás, a tartásdíj kérdése a városi bíróság elé kerülhetett. Schönberger Lénit férje, Sváb István elhagyta. A feleség esdekelt, hogy férje éljen

⁴⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1847. év 2768.

⁴⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1833. év 1270.

⁵⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1847. év 14.

⁵¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1836. év 3439.

⁵² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1793. év 491.

⁵³ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1843. év 318.

⁵⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1837. év 1844.

⁵⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1836. év 2280.

vele, vagy ha erre nem hajlandó, adja vissza a hozományát és fizessen tartásdíjat.⁵⁶ Úgy tűnt, megegyezésre jutnak, azonban a férje elutasította a nőtartást és nem egyezkedett.⁵⁷ A születendő gyermek után sem akart tartásdíjat fizetni.⁵⁸ A bíróság, miután a rabbi válaszát is meghallgatta, a férjnek adott igazat.⁵⁹

A zsidó közösség vallási színtere is polgári per tárgyává válhatott. A zsinagógai üléseket a tulajdonosa váltotta meg. Egy-egy ülés helye a tulajdonos társadalmi és gazdasági helyzetére is rávilágított. A zsinagógai szék örökíthető volt az utódok számára, zálogként szolgálhatott, valamint el is adhatta azt a birtokosa. Sveiger Ábrahám Pollák Simonnak adta el 1834-ben a székét.⁶⁰ Kronstein József és Koch Sámuel Koppely Adolfnak zálogul ajánlották fel üléseiket 1847-ben.⁶¹ Gazdasági csőd esetén a székeket lefoglalták és elárverezték. Ez vitás helyzetet is szülhetett. A Veisz árvák jogainak védelme miatt a törvényszék vizsgálta annak kérdését, mennyiért adták el az apai üléseket és mennyi azok értéke.⁶²

A polgári peres törvényszék bejegyzései között a csődeljárási peres ügyek száma igen tekintélyes. Az 1840. évi XXII. tc. rendelkezett a csődügyekben való eljárás menetéről.⁶³ A csődeljárás célkitűzése a fizetéképtelen adós vagyonának a hitelezői között való felosztása. A korszakban az egyik legnagyobb visszhangot Szegál Ferentz és fiai vállalkozásának csődje jelentette. Szegál Ferentz igen kiterjedt vállalkozói hálózatot épített ki. Kereskedés, dohány- és gyapjúszállítás és -felvásárlás, valamint kölcsönügyletek egyaránt a cég profiljába tartoztak.⁶⁴ Ez utóbbi miatt az uzsoráskodás vádja is felmerült ellene.⁶⁵ A vállalkozás terjeszkedését a lerakatai számának a növekedése is igazolja: Makón, Pesten, Hamburgban, Bécsben, Frankfurtban.⁶⁶ 1840 novemberében, a cég fizetési nehézségei miatt, Lefter Mihályt nevezte ki minden ügyében eljáró ügyésznek.⁶⁷ Szegál Ferentz és fiai ellen még ugyanezen a napon csődeljárás vette kezdetét, miután fizetéképtelenségüket bejelentették. A vagyonuk bírói zár alá került. A hitelezők összehívása után csőd- és vagyongondnokot jelöltek ki számukra.⁶⁸ A

⁵⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1835. év 480., 1149.

⁵⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1835. év 2698., 3137., 3619.

⁵⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1835. év 2908.

⁵⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1835. év 3619.

⁶⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1834. év 2978.

⁶¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1847. év 30.

⁶² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1834. év 3127.

⁶³ 1840. évi XXII. tc. a csődületről (Concurs).

<https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000022.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1840%2520> (letöltés: 2023. február 18.)

⁶⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1833. év 3005.; 1834. év 1263.; 1835. év 725.

⁶⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1839. év 1572.

⁶⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 409., 1296.

⁶⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1840. év 3026.

⁶⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1840. év 3027.

tanács elrendelte Szegál Ferentz és fiai ellen a csődeljárás megkezdését, valamint vagyonuk felmérését.⁶⁹ A cég megbízásából Szegál Sámuel személyesen előállva a csődeljárás miatt a rabbi előtt esküt tett le. Szegál Sámuel esküje a következőképpen hangzott: „*Én Szegál Sámuel esküszöm, hogy minden követelési tartozási állapotomat illető adósságaimat s bár hol s kin levő követeléseimet és minden néven nevezendő akár hol található javaimat híven pontosan és semmivel elhalgatása nélkül felfedezni előszámolni és feljegyezve, elő adni fogom.*”⁷⁰ A jegyzőkönyvbe a csőd napilapban történő kihirdetése nem került be, azonban a továbbiakban a hitelezők kérvénye jelzi, hogy azok összehívása megtörtént. Mintegy 46 hitelező nyújtotta be a kérelmét, akikkel az adósok megegyezésre törekedtek. 1841. július 13-án Korda János „csődületi gondnok” és a választmányi tagok bejelentették, hogy Szégel (Szegál) Ferentz és fiai megegyeztek a hitelezőkkel, kettőt kivéve.⁷¹ Kresztitsnével és a Szmétán testvérekkel ez kaució felajánlásával történhetett meg.⁷² A csőd lezárása után Szegál Ferentz javait Vodjaner Sámuel vette át.⁷³ A csőd megszüntetését a *Pesti Napló*ban, valamint a *Pesti Hírlap*ban is kihirdették.⁷⁴ A csődper megszüntetése a gyakorlatban nem jelentette az ügyek lezárását. A cég kintlévőségeinek a behajtása mellett új igénylők is jelentkeztek.⁷⁵ Közülük Turek Magdolna 1845-ben a csőd újbóli megnyitását is kérelmezte.⁷⁶ Bár végrehajtást rendeltek el a Szegál Ferentz és fiai cég ellen, a csődnitást a városi tanács elutasította.⁷⁷ Ezért a panaszos 1846-ban újból kérelmezte azt.⁷⁸ A csődtörvény értelmében, ha csak egyetlen kérelmező is van, a csődper újra kell nyitni, ahogyan ez 1847-ben meg is történt.⁷⁹ Az ügyet végül 1847 augusztusában sikerült lezárni.⁸⁰

Családtörténeti vonatkozások

A polgári törvényszék jegyzőkönyveinek bejegyzései a gazdasági kapcsolati háló mellett genealógiai adatokat is tartalmaznak. A bejegyzések bepillantást engednek a családok házassági gyakorlatába, gazdasági helyzetébe, az egymás közötti viszonyrendszerbe. A vizsgált korszakban a Vodianer család az egyik legbefolyásosabb családnak számított a zsidó közösségben. Nevüket a korszak folyamán többféle formában írták le: Vogyaner, Vodjaner,

⁶⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1840. év 3128.

⁷⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1840. év 3148.

⁷¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 1870.

⁷² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 1937.

⁷³ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 2021.

⁷⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 2039., 2040.

⁷⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1841. év 3502.

⁷⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1845. év 1566.

⁷⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1845. év 45., 1768.

⁷⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1846. év 3854.

⁷⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1847. év 287.

⁸⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1847. év 2996.

Vodianer, Vodianner. Őseik Csehországból érkeztek Magyarországra, majd Bács megyében, Veprovácon telepedett le Fülöp. Ő a polgári törvényszék jegyzőkönyveiben 1793-ban jelenik meg, panasszal élve Volfordt Sátán György ellen, aki egy leromlott házat adott el neki.⁸¹ Gazdasági tevékenysége igen kiterjedt, pénzkölcsönzéssel, dohány- és gyapjúkereskedéssel egyaránt foglalkozott. 1821-ben még a törvényszék elé idézik, azonban 1822-ben már az özvegye, Rosália (Kuzman Sára) jár el a gazdasági peres ügyeiben.⁸² Legidősebb fia, Sámuel önállóan és apjával társulva is a gazdasági élet aktív szereplőjévé vált. A polgári törvényszék lapjain első említése 1807-ből való egy vitás gyapjúügy kapcsán.⁸³ Sikeres gazdasági tevékenysége a társadalom elismert tagjai közé emelte. Ennek egyik tanúbizonysága, hogy 1822-ben a bébai uradalom tisztartója, Thomasz Ferentz őt jelölte ki utódai gyámjává. A városi tanács hezitált a végrendelet végrehajtásában, mivel keresztény árvák zsidó gyám gondnoksága alá helyezésére eddig még nem volt példa.⁸⁴ Aigner Ferdinánd maga is jelentkezett a „gyám-noki” tisztségre. Végül a gyermekek nevelését Aigner Ferdinándra, míg vagyoniuk kezelését Vodianer Sámuelre bízták.⁸⁵ Jóllehet 1828-ban Pesten kért toleranciajogot a lakhatásra, gazdasági tevékenységét tovább folytatta a városban. A jegyzőkönyvben még 1846-ban is találkozhatunk a nevével, mint az árvák vagyonának kezelőjével, aki az adósok ellen lépett fel.⁸⁶

Fülöp másik fia, Rudolf pesti kereskedőként szerepel a forrásokban. Mégis kiterjedt gazdasági tevékenysége folytán 1818-ban feltűnik a neve a polgári peres jegyzőkönyvben is.⁸⁷ Ő testvére, Katalin teljhatalmú megbízottjának számított.⁸⁸ Később anyja, Sára is őt bízta meg hagyatékának kezelésével. Amíg Sámuel sikeres üzletember, Rudolf gazdasági ügyei gyakran végződnek a bíróságon, ezért az anyai döntés meglepő. Ennek hátterében a családon belüli személyes kapcsolatok állhattak. Vodianer Katalin Basch Jóseffel kötött házasságot. Ő apósával közös kereskedést folytatott, majd 1820-ban kérte külön kereskedés felállítását, amire engedélyt is nyert.⁸⁹ Felesége megbízottjaként gazdasági ügyekben Rudolf sógorával szemben is fellépett, gyapjuszállítmányának lefoglalását kérelmezte.⁹⁰ Mindeközben Katalin tőkepenzeit Rudolf kezelte.⁹¹ Basch József maga is társult Rudolf-fal, viszályuk idején Rudolfért másik lánytestvére, Anna (Hindl) vállalt kezességet.⁹² Ő Vodianer Fülöp másik lánya. Kétszer ment

⁸¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1793. év 317., 371.

⁸² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1822. év 563.

⁸³ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1807. év 493.

⁸⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1003.a. 1822. év 3170.

⁸⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1003.a. 1823. év 793.

⁸⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1846. év 2579.

⁸⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1818. év 1696.

⁸⁸ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1832. év 3274.

⁸⁹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1820. év 3398.

⁹⁰ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1832. év 3378.

⁹¹ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1840. év 869.

⁹² MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1832. év 3394.

férjhez, elsőként Ráth Gottliebhez, majd Schwartzfeld Sámuelhez. 1817-ben boltnyitási kérelmet nyújtott be a városhoz.⁹³ Ezt 1820-ban a helyi érdekekre hivatkozva utasítják el.⁹⁴ Anna kereskedelmi tevékenységéről és vitás ügyeiről a polgári jegyzőkönyvek bejegyzései tanúskodnak.⁹⁵

Jegyzőkönyvi bejegyzések – akták feltalálási helyei

A jegyzőkönyvi bejegyzések önmagukban is fontos forrásértékkel bírnak Szeged város zsidóságára vonatkozóan 1791–1847 között. Az esetek részletesebb tanulmányozása a fond „b” állagában elhelyezett iratanyag áttekintésével válik lehetővé. Egy-egy eset, avagy család ügyeinek tanulmányozásakor célszerű a korszak valamennyi jegyzőkönyvét (és iratanyagát) áttekinteni. Így például házvételi ügyekben nem csupán a polgári peres törvényszék, hanem a városi tanács jegyzőkönyvei és iratanyaga is őriz dokumentumokat ugyanazon esetekhez kapcsolódva. Mindemellett az MNL Országos Levéltárában, Budapesten a kancelláriai és helytartótanácsi iratanyagban is szükséges kutatást végezni. A polgári peres anyagokhoz kapcsolódóan a *Departamentum Judaeorum* (C55) állaga 1847-ben Levinszky Jakab hamis vád és kezességi ügyében tartalmaz aktákat.⁹⁶ A kancelláriai levéltár Acta Generália (A39) állaga a zsidóság városi házvételi ügyeiben rejt iratanyagot. 1842-ben Deutsch Dávidtól Szmétán Ignácz és felesége vásárolt házat, amit szeretnének a nevükre átíratni. A kérelem elutasításra került, azonban 1842–1845 között több fellebbezés is megtalálható a kollekcióban.⁹⁷ További források találhatók Vodianer Sámuel, Jacob Auslander, valamint Basch Joseph házvételeinek ügyében.⁹⁸ A Magyar Nemzeti Levéltár anyaga, Szeged város levéltárának iratanyag-együttese (a megyei iratanyaggal kiegészítve) egy-egy ügy részletgazdag megismerését teszik lehetővé.

Összegzés

A polgári peres törvényszéki jegyzőkönyvek zsidóságra vonatkozó iratanyaga bőséges forrásanyagot biztosít a Szegeden élő zsidó lakosság történelmének, jogi, gazdasági és kulturális lehetőségeinek a megismeréséhez 1791–1847 között. Az iratanyagig lemenő leírás a jövőben segítséget nyújt a kiterjedt dokumentumanyagban való eligazodáshoz, illetve megkönnyíti

⁹³ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1817. év 2904.

⁹⁴ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1820. év 1243.

⁹⁵ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1837. év 3997.; 1838. 139.

⁹⁶ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1847. év 1681/1.; MNL OL C55 1847-2-4.

⁹⁷ MNL CsCsVL Szeged IV.A.1018.a 1842. év 950.; 1843. év 558.; 1844. év 1326.; 1845. év 378.; MNL OL A39 1844. év 1253., 8200.; 1845. év 4870.

⁹⁸ MNL OL A39 1824. év 13638.; 1825. év 7189.; 1827. év 196.; 1828. év 5127.; 1834. év 8301.; 1843. év 10953., 18526.

az egyes esetekhez tartozó akták gyűjtését. Hosszú távú célként fogalmazódhat meg a megyei levéltárban és a Magyar Nemzeti Levéltárban elhelyezett iratanyag adatainak összekapcsolása.

Források

- CONCURS 1840. évi XXII. tc. a csődületről (Concurs). <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=84000022.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei?keyword%3D1840%2520> (letöltés: 2023. február 18.)
- DÁNYI–DÁVID 1960 Az első magyarországi népszámlálás 1784–1787. Szerk. DÁNYI Dezső–DÁVID Zoltán. (Megjelent az 1960. évi népszámlálási sorozat köteteként.) Budapest, 1960.
- FÉNYES 1837–1839 FÉNYES Elek: Magyar Országnek, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben. II., IV. Pest, 1837–1839.
- KOMORÓCZY 2013 KOMORÓCZY Géza: „Nekem itt zsidónak kell lenni”. Források és dokumentumok (956–2012). A zsidók története Magyarországon I–II. kötetéhez. Szöveggyűjtemény. (A Hungaria Judaica 28. kiadványa. Forráskiadványok 93., 119.) Pozsony, 2013.
- MNL OL C55 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Helytartótanácsi Levéltár, Departamentum Judaeorum
- MNL CsCsVL Szeged IV.A.1003.a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára, Szeged, Szeged Város Levéltára, Tanácsülési jegyzőkönyvek
- MNL CsCsVL Szeged IV. A. 1018.a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád-Csanád Vármegyei Levéltára, Szeged, Szeged Város Levéltára, Polgári törvényszék jegyzőkönyvei
- MNL OL A39 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Kanceláriai Levéltár, Acta generalia
- MZSO Magyar-Zsidó Oklevéltár V–VII. Szerk. Grünwald Fülöp–Scheiber Sándor. (Az Izraelita Magyar Irodalmi Társulat kiadványai.) Budapest, 1959–1963.
- Szakirodalom
- BÁLINT 1976 BÁLINT Sándor: A szögedi nemzet. A szegedi nagytáj népelete. Város és táj. (Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 2. 1974/75) Szeged, 1976. 53–139.
- BLAZOVICH 2007 BLAZOVICH László: Szeged rövid története (Dél-Alföldi évszázadok 21.) Szeged, 2007.
- LÓW–KULINYI 1885 LÓW Immánuel–KULINYI Zsigmond: A szegedi zsidók 1785-től 1885-ig. Szeged, 1885.

Mislovics Erzsébet

- MARJANUCZ 1988 MARJANUCZ László: A szegedi zsidó családok a 19. században. (Szeged Múvelődéstörténetéből 6.) Szeged, 1988.
- MISLOVICS 2008 MISLOVICS Erzsébet: A magyarországi zsidóság demográfia- és gazdaságtörténete, 1700–1830. Jerusalem, 2008. (kézirat)
- OSZKÓ–PATARICZA 2022 OSZKÓ Ágnes Ivett–PATARICZA Dóra: Szeged zsidó vallási épületeinek öröksége. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 9. (2022) Szeged, 2022. 233–258.
- REIZNER 1899 REIZNER János: Szeged története. Szeged szab. kir. város közönsége. Szeged, 1899.
- YIVO SILBER, Michael K.: Wodianer family. The *YIVO Encyclopedia of Jews in Eastern Europe*. https://yivoencyclopedia.org/article.aspx/wodianer_family (letöltés: 2023. február 18.)